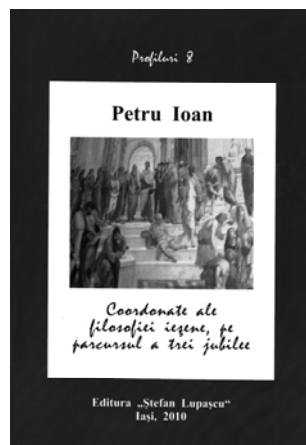
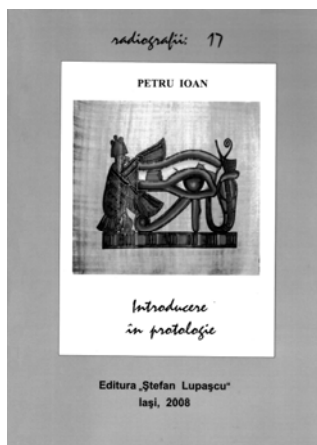

Recenzii

CAPTIVANTE INTRODUCERI ÎN UNIVERSUL FILOSOFIEI

Petru Ioan. *Introducere în protologie: șapte peregrinări prin lumea filosofilor.* – Iași: „Ștefan Lupașcu”, 2008. – 358 p.

Petru Ioan. *Coordonate ale filosofiei ieșene, pe parcursul a trei jubilee.* – Iași: „Ștefan Lupașcu”, 2010. – 613 p.

Distinsul profesor universitar de la Universitatea „Al.I. Cuza” din Iași Pentru Ioan, el și Președintele Executiv al Fundației Internaționale „Ștefan Lupașcu”, a lansat în ultimii ani mai multe lucrări consacrate logicii, metodologiei științelor, filosofiei românești. În special ne-au provocat interesul două lucrări: una dedicată istoriei filosofiei universale, de data aceasta în lumea filosofilor fiind incluse și unele nume din filosofia românească de valoare universală, cum ar fi: Lucian Blaga, Petre Botezatu, Mircea Eliade, Ștefan Lupașcu, Constantin Rădulescu-Motru ș.a., alta consacrată filosofiei ieșene, pe parcursul întregii sale istorii de peste 150 de ani.

Explicația pentru alegerea noastră poate fi sesizată din însăși mărturia pe care o face autorul în prima lucrare aflată în atenția noastră – *Introducere în protologie: șapte peregrinări prin lumea filosofilor*: „Cartea pe care o înfățișăm...își are începutul în comunicarea susținută la Chișinău, la 28 noiembrie 2007, în cadrul Conferinței internaționale organizate de către Catedra Filosofie a Universității de Stat din Republica Moldova, în colaborare cu Universitatea „Al.I. Cuza” – Iași și Institutul de Studii Europene – Iași” (p.10). Este deci unul din detaliile care probează colaborarea fructuoasă a catedrei noastre cu instituțiile ieșene, colaborare de peste 15 ani la care a participat profesorul universitar, doctor Petru Ioan.

Cât privește înlocuirea în titlu a termenului tradițional *filosofie* cu cel de circulație restrânsă doar la doi autori italieni din secolul XIX (Ermenegildo Pini și Vincenzo Gioberti) *protologie*, ea se lămurește prin sensibilitatea deosebită a autorului nu doar față de esențe, ci și față de detalii. Așa cum ne-o spune chiar autorul: „Angajându-l (e vorba de termenul „protologie” – V.T.), am dorit să evităm efectul de redundanță pe care l-ar fi produs asocierea, în titlul volumului, a cuvintelor *filosofie* și *filosofi*” (p.8).

În prima din cele șapte „cărți” ale primei lucrări aduse în atenția cititorului, prin „carte” autorul intitulează compartimentele lucrării, compuse din capitole, cu titlul generic *Despre riscul de a fi filosof, la anumite ceasuri din cursul istoriei*. Profesorul P.Ioan aduce exemple zguduitoare de sugrumare, de-a lungul întregii istorii a dezvoltării filosofiei, a unui număr enorm de gânditori, pentru simplul motiv că au pus mai presus de toate înțelepciunea, dragostea de adevăr, bine și libertate, exprimând convingerea în capacitatea omului, dacă nu de a-și crea, apoi de a-și influența considerabil propria soartă. Lista martirilor este enormă, avându-l în frunte pe primul filosof european Pythagora (cca 570 – cca 500 î.e.n.), urmat de Zenon (cca 499 – cca 425 î.e.n.), Socrate (469 – 399 î.e.n) și Lucius Annaeus Seneca (4 î.e.n – 64 e.n) ... Lăsăm cititorului să ia cunoștință de șirul celor care au plătit cu viața „necuviința” de a fi înțelepți în perioada Evului mediu și a Renașterii din mai multe țări din Europa. Aici în atenția noastră vor fi filosofii români, evidențiați de dl P.Ioan, condamnați la moarte în România sau peste hotarele ei în secolul XX.

În 1940 este otrăvit, după cum se afirmă, eminentul filosof cu vocație de fondator de școală Nae Ionescu (1890-1940). La 28 octombrie 1940 filosoful, sociologul și omul politic Perte Andrei (1891-1940) s-a văzut

obligat să-și pună capăt zilelor în clipele ce s-ar fi soldat cu arestarea, la domiciliu, de către legionari. La începutul lui octombrie 1944 în Franța este condamnat la moarte Benjamin Fondane (1898-1944) – filosof, poet, regizor și autor dramatic – născut, format și cunoscut în țara de origine sub pseudonimul Fundoianu, „vina” lui fiind doar de a se fi născut evreu. Filosoful, sociologul, economistul și eticianul Mircea Vulcănescu (1904-1952) își află sfârșitul la 28 octombrie 1952 în închisorile regimului de ocupație sovietică. Doi ani mai târziu, tot în închisorile regimului comunist, printr-o executare a unei sentințe odioase, va sfârși înainte de timp cariera de filosof, sociolog și om politic Lucrețiu Pătrășcanu (1900-1954). Ultima (dacă ar fi ultima!) jertfă a morții violente este renumitul filosof, istoric al religiilor, urmaș testamentar al lui Mircea Eliade – Ioan Petru Culianu (1950-1991), asasinat la 21 mai la Chicago, fără ca ulterior să fie pus cineva sub acuzație.

În încheierea primei Cărți autorul dă replică, bine argumentată, filosofilor care prescriu filosofiei un apropiat sfârșit, dacă și restul filosofilor nu vor practica filosofia promovată de ei, adică cea de proveniență pozitivistă. În riposta sa P.Ioan trimite la experiența de a practica un alt gen de filosofie în istoria recentă a acesteia. El scrie: „Să nu fi luat în seamă nici unul dintre „gânditorii postmetafizicieni”... teza plină de miez și de bun simț a neoraționalistului Gaston Bachelard că, „pentru știință (iar cu atât mai mult pentru filosofie – *n.n.*, *P.I.*), esențială este istoria ei, pentru că, în orice teorie se actualizează istoria disciplinei respective”, respectiv istoria științei – dacă este vorba de o teorie științifică – sau istoria filosofiei – de este în cauză o teorie filosofică...” (p.49-50). Astfel, profesorul P.Ioan preia și dezvoltă afirmația, plină de inspirație, a lui Constantin Noica, care susținea că prin propria istorie filosofia se autofecundează. Adică, filosofia este funcțională prin întreaga sa istorie prezentă, inclusiv, în teoriile filosofice de astăzi, teorii ce-și au sursa nu doar în rezolvarea problemelor actuale puse de știința și practica contemporană, ci și de istoria integrală a filosofiei.

În Cartea a 2-a – *Universul filosofic în expansiune și moduri de a înstăpâni, din perspectiva diacronică* – autorul ilustrează diverse moduri în care sunt percepute direcțiile dezvoltării filosofiei planetare pe epoci istorice, națiuni, școli și orientări filosofice. După cum mărturisește în lucrarea sa filosoful ieșean, cu Hegel și Russell el încearcă să surprindă două demersuri mai mult sau mai puțin diacronice, ajungând la următoarele concluzii: „1) vechii greci continuă să suscite cel mai mare interes din perspectiva istoriei filosofiei, ocupând aproape 63% din întregul spațiu alocat de Hegel și peste 36% din cel desfășurat de Russell; 2) pe locul unul la personalități (în ambele clasamente) rămâne Platon... 3) al doilea mare filosof rămâne Stagiritul, la Hegel, ca și la Bertrand Russell” (p.72).

În clasamentul pe națiuni, după cum e și „firească”, pe locul doi în prezentarea lui Hegel se află germanii, iar în relatarea lui B.Russell – britanicii, locul patru fiind rezervat de ambii francezilor. În continuare autorul aduce, pentru comparație, și alte clasificări prezente la Peter J.King în *O sută de filosofi. Viața și opera celor mai mari gânditori ai lumii* (Tr. din engleză Liana Stan. - București: Editura Enciclopedia RAO, 2006); în *Enciclopedia de filosofie și științe umane*. (Tr. din italiană. - București: ALL Educațional, 2004); la Anton Hügli și Poul Lübcke în *Filosofia în secolul XX*. Vol.I și II (București: ALL Educațional, 2003) ș.a. Până la urmă, autorul lucrării aflate în atenția noastră ne demonstrează că, deși la diferiți autori clasificările și ierarhizările valorice sunt relative, fiind determinate, în mare măsură, de apartenența națională, totuși tendințele „obiective” ale dezvoltării filosofiei universale în plan istoric sunt vizibile și inconfundabile.

În Cartea a 3-a – *Pluralismul concepțiilor despre lume și om, perspectiva onomasticii filosofice* – autorul abandonează aspectul diacronic al interpretării filosofice și trece la „tăitura în orizontul sincroniei...pentru a pune în evidență complementaritatea intrinsecă și diversitatea organică, inerentă oricărei forme de viață spirituală” (p.93). Printre sarcinile asumate aici de către autor e și cea de a identifica filosofii născute prin intenția celor care le-au creat de a reconcilia și astfel de a depăși doctrine și sisteme aflate în conflict. Un exemplu elocvent în acest aspect ni-l prezintă Clement Alexandrinul care interpretează creștinismul ca o continuare naturală și încununare a filosofiei grecești (p.94-95). O ilustrare nu mai puțin concludentă a „soluției sincretice” o exprimă doctrina Sfântului Augustin, precum și cea a lui Toma d' Aquino care își propusese să combine filosofia creștină cu moștenirea păgână – primul cu cea a lui Platon, iar ultimul cu cea a lui Aristotel. Trecând prin istorie, filosoful ieșean ajunge în epoca modernă, unde se realizează celebra sinteză a empirismului britanic și a raționalismului franco-olandezo-german în filosofia critică a lui Im.Kant, și încheie cu sintezele contemporane, realizate de rezumări prin depășire a empirismului și raționalismului în intuitivismul lui H.Bergson ș.a.

Cititorul va fi captivat și de modul de evaluare a filosofilor, plină de detalii concludente, prin prisma a patru categorii de circumstanțe: „1) apartenența sa la o anumită școală și profilul doctrinar al construcției de ordin doctrinar pe care o reprezintă; 2) filiația...în raport cu o anumită linie de gândire; 3) dorința expresă de

a resuscita potențele ideatice dintr-o modalitate statornică de filosofare; 4) intenția hotărâtă de contrapunere a unei concepții în raport cu modalitatea anterioară de gândire” (p.106).

Cartea a 4-a, după cum sună denumirea – *Despre sistemul filosofic, ca loc în care sincronicul se lasă cucerit de către diacronic* – este una de sinteză a celor două orizonturi de integrare a filosofiei. Cărțile a cincea: „*Dimensiunea sistemică a filosofiei lui Lucian Blaga și impactul ei asupra sistematologiei*”, a șasea: „*Sistematologia*” filosofică , *proiect extrem de atractiv, în orizontul unei metodologii de tip acționalist*” și a șaptea: „*Utilizări de-a doua instanță ale modelului hexadic în câmpul filosofiei*” prezintă și ele informații captivante și utile reflexiilor filosofice ale celor interesați de universul imens și bogat în diversitate al preocupărilor filosofice.

Deși lucrarea a doua – *Coordonate ale filosofiei ieșene, pe parcursul a trei jubilee* – filosoful și logicianul Petru Ioan o editează cu ocazia sărbătoririi a 150 de ani de la înscrierea filosofiei ca formă de pregătire superioară în cadrul celor trei facultăți cu care și-a început activitatea prima universitate ieșeană, autorul demonstrează că și mai înainte filosofia era atrasă și folosită în învățământ (la 1834 în cadrul Academiei Mihailene). Și mai este un moment care vorbește despre o obârșie mai veche a filosofiei ieșene. Profesorul Petru Ioan are în vedere „*ansamblul de preocupări împărtășite și rezultatele consemnate de ieșeni plecați, într-o împrejurare sau alta, din urbea copilăriei, pentru a se manifesta pe coordonate spirituale ale altor zone*” (p.7). Printre aceștia îi avem pe Dimitrie Cantemir, Alexandru Scarlat Sturza ș.a.

După cum relatează autorul, la afirmarea și dezvoltarea filosofiei ieșene și-au dat concursul, până în prezent, nu mai puțin de 330 de persoane. Din rândul acestora unii sunt exponenți ai filosofiei în sens strict: Titu Maiorescu, Constantin Leonardescu, Dan Bădărău, Petre Botezatu, Ernst Stere și mulți alții. Alături de aceștia sunt menționate în lucrare și personalități din zonele „contaminării” cu filosofia: Gheorghe Zane, Alexandru C. Cuza, Constantin Stere, Garabet Ibrăileanu, George Călinescu, Alexandru D.Xenopol ș.a.

Autorul împarte cele peste 330 de personalități, care au contribuit la constituirea și manifestarea filosofiei ieșene, în șapte cascade. Vom menționa doar unele din ele: specialiști care, întorși de la studii sau stagii de specializare în străinătate, au slujit cu devotament spiritualitatea ieșiană până într-o anumită etapă a carierei, când au decis să-și continue activitatea în capitală sau pe alte meleaguri: Constantin Dumitrescu-Iași, Dimitrie Guști, Al.D. Xenopol și alții; ieșeni prin „naturalizare”: Vasile Conta, Petre Botezatu, Ernst Stere, Andrei Cosmovici, Mihai Baciș și alții; slujitori „de cursă lungă” ai Universității ieșene: Petre Andrei, Ion Găvănescul, Ștefan Bârsănescu, Vasile Pavelcu, Titus Raveica, Petre Dumitrescu, Tudor Ghiddeanu, Constantin Marin, Ștefan Celmare, Petru Ioan ș.a.; specialiști reîntorși la Universitatea „Al.I. Cuza”: Alexandru Husar, Teodor Dima, Ștefan Afloroaei, Trăian Dinorel Stănciulescu, Constantin Sălăvăstru ș.a.

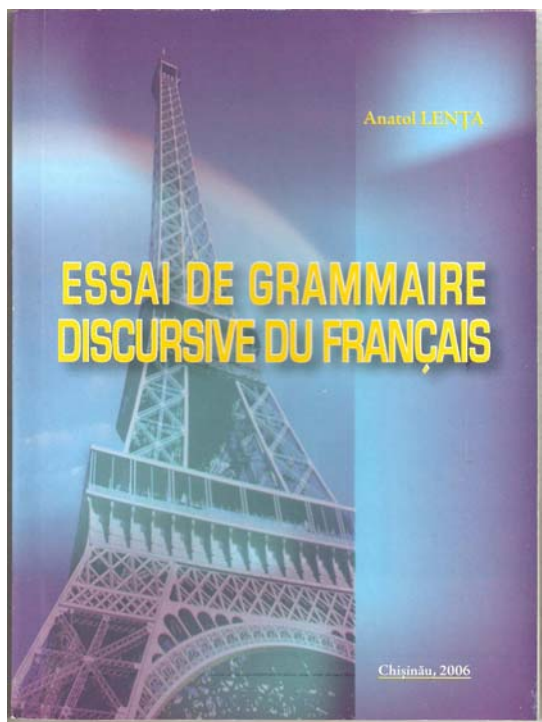
Cititorul va găsi informații și despre alți filosofi care își împărtășesc tezaurul de cunoștințe și bogata experiență activând la Universitatea „Al.I. Cuza”: Nicu Gavriluța, Petru Bejan, Marius Dumitrescu și mulți alții. Cu multă satisfacție aflăm despre activitatea unor basarabeni (cei drept, nu prea mulți) care au absolvit Facultatea de Filosofie a Universității „Al.I.Cuza” din Iași. Spre exemplu, Vasile Ernu, născut la Colibaș, raionul Vulcănești, la 1 februarie 1971, absolvent al scolii medii nr.32 din Chișinău, absolvent la filosofie promoția 1991-1996, cu o teză de licență privind *Problema răului în filosofia rusă* (p.36). A editat mai multe lucrări de mare rezonanță, printre care: *Născut în U.S.S.R.* - Iași: Polirom, 2006 (reed. în 2007 și în 2010 și tradusă în limbile rusă, bulgară ș.a.); *Ultimii eretici ai Imperiului*. - Iași: Polirom, 2009 (p.525).

Conștientizând deplin funcția integrativ-formativă a filosofiei ce servește și ca temei teoretico-metodologic cercetărilor interdisciplinare, autorul în compartimentul *În loc de concluzii* încheie astfel: „Sperăm ca prin demersul nostru să fi contribuit la readucerea în activitate a adevărului simplu că primii sociologi remarcabili (precum au fost un Dimitrie Guști și un Petre Andrei), că primii psihologi remarcabili (în genul lui Eduard Gruber și Vasile Pavelcu), ori că primii pedagogi remarcabili (așa cum s-au înfățișat Ion Găvănescul sau Ștefan Bârsănescu), ieșeni prin naștere și/sau prin exercițiul profesiei, s-au format ca filosofi...” p.586). Și anume acest fapt le-a permis ca, alături de colegii lor de la alte catedre, să se implice din plin și eficient în pregătirea unor specialiști veritabili. Concluzie la care subscriem și noi, susținând din plin elogiul adus de autor filosofiei universale, precum și celei românești, îndeosebi celei promovate la prestigioasa Universitate „Al.I. Cuza” din Iași.

Vasile Țapoc, dr.hab., prof. univ.
Cetredra Filosofie și Antropologie

COMMENT ENSEIGNER LA GRAMMAIRE ET LAQUELLE ?

Anatol Lența. **Essai de grammaire discursive du français.** - Chișinău 2006

Le livre de M. Anatol Lenta qui a 175 pages, est divisé en trois parties: le pronom, la phrase, l'énonciation et l'énoncé. Dans sa présentation, il est précisé qu'il s'adresse aux lycéens et aux étudiants des Facultés de langues étrangères. Ceux-ci sont de langues française et roumain moldave (on dit bien le français québécois) à qui on propose des séries d'exercices dans ces deux langues, qui viennent corroborer cet objectif en s'appuyant sur une grande quantité de textes d'écrivains français reconnus et d'autres textes libres pour l'évaluation des apprentissages. L'auteur a judicieusement placé une annexe grammaticale de 30 pages en complément de son ouvrage: elle intègre la conjugaison en tableaux de 48 verbes qu'on suppose parmi les plus fréquents à commencer par les auxiliaires *avoir* et *être*. Nous y reviendrons à la fin de ce compte rendu.

L'auteur de cet ouvrage, le Professeur Anatol Lența, n'en est pas à ses premières armes. Il est déjà l'auteur des ouvrages récemment parus que voici: **Une grammaire des mots outils. L'article. Les connecteurs discursifs.** (2003), **Des verbes français dans leurs constructions syntaxiques.** (2001). Ces volumes et ses recherches actuelles l'ont sans doute adéquatement préparé à apporter une réponse pratique

à l'immense question suivante: Comment enseigner la grammaire et laquelle? L'idée de commencer par un exposé (p.8 à 34) sur le pronom est tout à fait appropriée. Les pronoms sont des substituts du nom. La compréhension de leur fonctionnement à un niveau d'abstraction plus élevé permet de faciliter le passage aux unités lexicales qu'ils représentent. Pour d'autres raisons, cette façon de faire a été expérimentée comme formalisme de base pour la construction d'une grammaire algébrique d'une langue naturelle en vue de la traduction automatique [1], comme appui à des études qui ont conduit plus tard à la description du français parlé [2], ou enfin comme élément de preuve irréfutable (?) de la justesse des théories transformationnelles d'une certaine époque... [3].

Cette section, originale dans le cas présent, est facilement assimilable et ingénieusement présentée, et nous laisse formuler peu de controverses si ce n'est que l'inscription de ça (p.10) avec les pronoms personnels sans justification est un tantinet incongrue et que l'éloignement du pronom *rien* (p.27) du pronom *personne* (p.24) fait sourciller: après tout, ces deux là sont réputés se tenir comme cul et chemise!

Les descriptions de *La phrase* vont des pages 34 à 40. C'est le cyclotron de la grammaire. C'est là-dedans qu'il faut fouiller pour comprendre comment fonctionne une langue! L'auteur nous dit que «L'unité minimale de la communication est la phrase ou la proposition...» (p. 35) (Ce dernier terme devrait être biffé de tout l'ouvrage, étant une notion davantage reliée au domaine de la philosophie; de plus, son emploi en linguistique entraîne toujours des confusions...) À la page 36, on progresse dans la définition de cette notion: «La phrase simple est une unité indépendante, composé d'un seul prédicat.» Ce n'est pas faux dans le cas de «*Cours !*» mais ce n'est plus vrai dans «*Cours chercher ta sœur!*» Cette fois, nous avons affaire à un prédicat (*cours*) et à son argument (*chercher ta sœur*); ce dernier segment s'analyse lui aussi: *chercher* est un prédicat et *ta sœur* est son argument. Bien entendu, l'argument sujet de *cours* est sous-entendu à l'impératif. De fait, une phrase est un prédicat qui peut être un verbe dans l'exemple ci-dessus, un nom comme *commandant* (d'un bataillon), un adjectif comme *facile* (de travailler), un adverbe comme *abondamment* (illustré = les illustrations abondent); entre parenthèses, on suggère ci-dessus un exemple d'argument pour chacun des prédicats. Une phrase est donc un prédicat et d'un ou plusieurs arguments: *Sylvia a distribué le gâteau en parties égales aux invités.*

Le prédicat est bien *a distribué* et les arguments sont *Sylvia, le gâteau, en parties égales* et *aux invités*. Dit autrement, le Professeur A. Lența parle plus loin de «phrases à un seul terme essentiel» (p.36), de «phrases à deux constituants essentiels» (p.38). C'est une autre façon de dire mais c'est un peu court.

La stratégie retenue pour la présentation des notions grammaticales sera celle de commencer par les éléments minimaux qui composent un texte. En résumé, cette présentation répond à la question: « Quand on étudie un texte (p.128), qu'y trouve-t-on? » Réponse. On obtient minimalement des verbes (p.40 à 55), puis des phrases simples et des phrases complexes (des pages 34 à 103). Nous pourrions ensuite distinguer des notions liées à l'énonciation et l'énoncé, comme ce qui constitue les discours direct et indirect ou les techniques de mise en relief (103 à 127). Enfin, pour copier l'inimitable voix de synthèse du robot féminin qui clôt les instructions d'un trajet en mode GPS: «Vous êtes arrivé !» aux pages concernant le texte (128 à 145).

Dans la section *Annexe grammaticale*, le verbe *finir* à la page 153 est conjugué à tous les modes et les temps sans oublier la présence du '*que*' aux différents temps du subjonctif: les verbes *avoir, être, aller, faire et aimer*, pages 146 à 150, n'ont pas de '*que*' inscrit au subjonctif, une information pourtant obligatoire. À propos, on aurait dû trouver quelque part une courte analyse d'une paire comme «je suggère qu'il aille...» par rapport à «je suggère *qu'il va...» ou de celle-ci, «je décide qu'il vaut mieux...» et «je décide *qu'il vaille mieux... où le second membre de ces deux paires est nettement agrammatical. Certains verbes prédicats prennent des verbes arguments à l'infinitif (les suites illustrées de ces verbes sont présentées des pages 170 à 173), tandis que d'autres verbes sont des recteurs prescrivant ou interdisant une suite '*que* + subjonctif'. Cette fois, il n'y a pas d'exemples de ces verbes. Une mise au point aurait établi un équilibre entre le traitement des phrases à infinitif et celui des phrases à subjonctif et aurait d'ailleurs servi d'introduction à cette page isolée, un tableau intitulé *Les principales conjonctions et locutions conjonctives qui exigent le subjonctif* (p. 174).

Cette description prend sans doute toute sa valeur aux yeux des apprenants, mais n'a pas à être privilégiée par rapport aux suites *verbe + que + subjonctif*, d'autant plus que le fonctionnement du mécanisme mental responsable du choix des verbes à argument subjonctif en français nous est toujours inconnu. La maîtrise de ce mécanisme qui fait prononcer «*Il faut que j'aille voir ma grand-mère*» et non «*Il faut que je vais voir ma grand-mère*» aux locuteurs francophones en bas âge se produit avant la scolarisation. Chez les apprenants adultes du français auxquels est destinée cette grammaire, il leur faut reconnaître ces verbes par cœur: la présentation d'une liste même restreinte aurait été un outil pédagogique opportun.

Il est très rare qu'un texte ne comporte aucune faute d'orthographe, aucune coquille, aucune faute de ponctuation... Cet ouvrage n'échappe pas à la règle générale. Si une réédition est prévue, une relecture attentive est essentielle.

Nous espérons avoir fait ressortir les qualités principales de cet ouvrage: une démarche pédagogique exemplaire, une présentation simplifiée cependant maîtrisée des notions grammaticales, une profusion d'exercices construits ou s'inspirant de textes d'auteurs célèbres, une condensation (pour souligner un non-éparpillement) des notions utiles à retenir.

1. Dugas A. *Études de linguistique appliquée sur les structures syntaxiques du français oral de Montréal*. 1966.

2. Claire Blanche Benveniste et al. ont fait des analyses poussées dans ce sens, dont *Pronom et syntaxe. L'approche pronominale et son application au français*, 1984, Paris, SELAF.

3. Les travaux de P. M. Postal (*On so-called pronouns*, 1966) et de S. Abney (*Improved Translation with Source Syntax Labels*, 2010) sont moins prêchi-prêcha qu'ils pourraient l'être...

Par André DUGAS

Département de linguistique
Université du Québec à Montréal